

Ismertetések – Arvosteluja

Anu Kippasto–Nagy Judit: *Észtl nyelvkönyv* Miskolc, 1995. 312 l.

0. A legutóbbi észtl nyelvkönyv megjelenésétől harmincöt év – egy emberöltő – telt el. Lavotha Ödön *Észtl nyelvkönyve* (Tankönyvkiadó, Budapest 1960) nem is nyelvkönyv volt a szó modern értelmében, hanem kresztomátia, azaz észtl szövegek nyelvteni magyarázatokkal és szójegyzékkal. Érthetetlen számomra, hogy az észtl nyelv magyarországi szakértői miért nem állítottak össze hasznavehető, gyakorlati szempontú észtl nyelvkönyvet 35 év alatt. Igaz, Észtlország nagy része a szovjet korszakban zárt területnek számított, Tallinnba azonban el lehetett (volna) menni. (Észtl ügyben a „szombathelyi kezdeményezés” jelentett előrelépést az utóbbi időben.) Az elődök mulasztását két fiatal egyetemi oktató most pótolta: Anu Kippasto, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem észtl lektora és Nagy Judit, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézetének tanársegéde néhány év alatt végre modern észtl nyelvkönyvet állított össze és tett közzé minden magyar egyetemi hallgató, finnugor és észtl szakosok számára, de az érdeklődő nagyközönség használatára is.

1. A könyv tetszetős borítója, az észtl fehér–kék–fekete nemzeti színekkel és a gyönyörű Tallinn sziluettjével azonnal felkelti a tanulási kedvet. A rövid előszó, részletes tartalomjegyzék és a bevezetés tájékoztatja az olvasót a tankönyv felépítéséről.

A tanulás a kiejtés (*Hääldamine*) gyakorlásával kezdődik (12–17). Ehhez mindenképpen avatott észtl nyelvtenárra vagy legalábbis hangkazettára van szükség, hiszen az észtl fonetika alaposan eltér a finnugor rokon nyelvektől, még legközelebbi rokonától, a finntől is. A hangteni bevezetőt 13 lecke követi. Azonnal látható, hogy egy egyetemi szemeszter kereteit célozták meg a szerzők.

Az 1.–13. lecke (*Őppetükk*, 18–135) felépítése a következő: minden egység nyelvtannal (*Grammatika*) kezdődik, az egységben előforduló új nyelvtani jelenségeket szedi csokorba, egy-egy táblázattal szemléltetve az új nyelvtani alakot, néhány példamondattal megvilágítva az új nyelvi forma használatát. A nyelvtani jelenségek utáni számok utalnak a könyv második felében található rendszeres észt nyelvtanra, amelyből a tanulók részletesebb tájékoztatást kaphatnak a fonetikai jelenségekre, az esetragok vagy igealakok kapcsolódási szabályaira, ill. szintaxisára. A nyelvtan után található a lecke fő címe, amely utal a nyelvtani újdonságokra, ugyanakkor jelzi az egység tematikáját is. Az alapmondatok bemutatása után hasznos kifejezések, ill. szavak tára (*Väljendeid, sõnu ja väljendeid*) található, majd egy rövid összefoglaló (*Pane tähele!*), amely észt–magyar párhuzamokkal világítja meg az új nyelvtani jelenségeket. A példamondatok, párbeszéd, beszédhelyzetek, ill. a szöveg között rajzok segítik a tájékozódást. Az egységet gyakorlatok (*Harjutused*) zárják.

A *Nyelvtani összefoglaló* (137–251) a hagyományos nyelvtani fejezetekben mutatja be az észt nyelvet (hangtan, kiejtés, helyesírás, a névszóragozás, számnevek és névmások ragozása, határozószók, viszonyoszó, az igék és igenevek kérdései, szóképzés dióhéjban. A tulajdonképpeni mondatnyi fejezet az igehasználatra épül: igeidők, modalitás, igenevek használata, az alany és az ágens kérdései. E fejezeteket követi a névszói esetragok funkcióinak leírása, a tárgy váltakozása, majd a jelzős szerkezet, kérdés–válasz, állítás–tagadás és a szórend kérdései következnek. A nyelvtani fejezetet ragozási táblázatok zárják.

A könyv befejező része *A fordítási feladatok megoldása* (252–255), majd a *szójegyzékek* következnek (észt–magyar 258–287; magyar–észt 288–307). A tankönyv végén található még a rövidítések feloldása (308–309), az észt nyelvtani szakkifejezések tára (310–311) és irodalomjegyzék (312).

2. A tankönyv miliője hagyományos szituációkra épül: ki kicsoda, a család, a lakás bemutatása, a napi, ill. heti program, vásárlás, születésnap és vendégség, időjárás, utazás és országismeret, postai jelenet, áruház, színház, irodalom és kultúra, étterem, hobby, majd egy tallinni séta egy kis történelmi leckével. – A tanuló egy észt családot ismerhet meg, ahol egy magyar vendég tölt hosszabb időt. Varga János magyar egyetemi hallgató, aki Magyarországon kezdett

észtül tanulni, a Lepik családnál vendégeskedik Tartuban. A család-fő, Jaan Lepik újságíró, Tiina asszony orvos. Két gyermekük van: a fiút Madisnak hívják, észt nyelv és irodalom szakos hallgató a tartui egyetemen, kishúga, Kadri még nem jár iskolába. A beszédhelyzetekben a család hétköznapi és ünnepnapjai jelennek meg. János ebben a környezetben nem is vendégnek, hanem családtagnak számít. Az észt család tágabb rokonságát Jaan születésnapján ismerhetjük meg futólag: közülük Luise néni kap epizódszerepet, néhány egyéb rokon (Sirje, Lembit és Peeter) a születésnap vacsora néma szereplői. Ugyanitt ül még Tõnu Salumets, az idősebb, feltehetően nyugdíjas szomszéd, akinek nagyobb szerep jutott. A közkedvelt észt neveket Tõnu gyermekei (Urmas, Ulvi és Karin) szaporítják egy önéletrajzban. A névválasztékot bővíti Tiina asszony ismerőse (Lea) és Jaan kollégája (Mart), Katri óvodástársai (Annika és Kati). Madis hallgatótársai közül Tiit és Urmas jelenik meg egy pillanatra, egyedül egy Mari nevű észt szakos egyetemi hallgatólány kap még nagyobb szerepet a történetben: János tőle kér segítséget a postán egy űrlap kitöltéséhez, minthogy Marit egy előadáson János már kiszemelte magának. Mari egyébként tallinni, így ebből az apropóból látogathatunk el Tallinnba az utolsó leckében. A happy end egyébként elmarad...

A kezdő nyelvkönyv szókinccse az észt családnak tárgyilagos bemutatását teszi lehetővé. Mindennapi gondjaikról vagy az egyetemi hallgatók problémáiról nem esik szó. Nincsenek konfliktusok, nincsenek idillek, egyszerűen minden szép és jó.

A beszédhelyzetek természetesek, a párbeszéd és szövegek megfelelő hosszúságúak, az utolsó két leckébe zsúfoltak a szerzők a kelletténél több új szót. Néhány észrevétel:

(27) János vezetéknevének hallatán Tõnu szomszéd így reagál: *Väga meeldiv*. Nem tudom, hogy eszébe jut-e egy észtnek a magyar névvel kapcsolatban, hogy a *varas*, *varga* észtül tolvajt jelent. A szöszedetbe be lehetett volna venni, mert *väga huvitav*.

A szöveganyagot mondókák, versikék színesítik. Hiányolom viszont pl. az észt himnuszt.

3. A nyelvtani alapokat szerintem didaktikailag helyesen építették fel a szerzők: az egyszerűbbtől a bonyolultabbig, a gyakori szóalakoktól a ritkábban használatos igeneves szerkezetekig. A leckék bevezető részében jól választott alaphozzatokkal exponálják a szerzők a tárgyalandó nyelvtani jelenségeket. Minden leckében megje-

lennek új névszó- és igealakok. Ismétlő vagy összefoglaló lecke nincs. Minthogy az egyetemi félév maximum 14 órára tervezhető, a magyar tanulók így – meglehetősen nagy léptekkel – nagyjából megismerkedhetnek az észti nyelv szerkezetének legfőbb sajátágaival.

Néhány észrevétel:

(54) Jó, hogy a fokváltakozást csak az 5. leckében tárgyalják a szerzők, a korábbi szavakat úgy választották meg, hogy minél kevesebb fokváltakozásos tő szerepeljen.

(98) A szövegekben csak 2. személyű felszólító mód szerepel. A paradigmát inkább a nyelvtani összefoglalóba kellett volna tenni.

A nyelvtani összefoglaló egy rendszeres észti leíró nyelvtan igényével készült. Legkritikusabb pontja természetesen a hangtani fejezet. Szinte lehetetlen szemléletesen leírni, írásban bemutatni a meglehetősen következtelen hangjelölés miatt. A szerzők igyekeztek különválasztani a fonémák bemutatását és a helyesírás kérdéseit, valamint egy külön fejezetet szenteltek a hosszúság kérdésének. Végülis minden megvan, a hangtani bevezetőből (139) mégis hiányoltam a rendszerszerűséget, azt, hogy a hosszú magánhangzók és később a mássalhangzók meg sincsenek említve ebben a fejezetben. Ha már az időtartam és a hosszúsági fokok külön fejezetben szerepelnek, akkor szerintem inkább a helyesírási kérdések elé kívánczotak volna.

(157) Az *rk:rg* fokváltakozást még érdemes lett volna megemlíteni (vö. 54. o.).

A ragozási osztályok, típusok, altípusok kérdése eleve igen bonyolult, és Jaak Peebo leírásából sem lett világosabb.

(158) Számomra érthetetlen, mit jelent „A sg. genitivus belső hangoktól kezdve számolt szótagszáma...”, s minthogy a szószedet a szavak hosszúsági fokát nem jelöli, lehetetlen eligazodni a névragozási osztályok egyes altípusaiban. Jaak Peebo osztályozása minden bizonnyal kielégíti a legkényesebb igényeket is, rendszerének és szempontjainak ismertetése azonban túllépi a kezdő nyelvkönyv kereteit, különösen, hogy a szójegyzék és a nyelvtani összefoglaló utáni táblázatok is a hagyományosabb kódokat alkalmazzák. A táblázatokban kettős vonallal vagy változó vastagságú vonalakkal kellett volna elkülöníteni a fő- és altípusokat. A IV. névszóragozási osztály (162) két fő- és három altípussal számol, a magyarázatokból fordított kép (3 típus: B, E, F és 2 altípus: C, D) tárul elénk. Az V. névszóragozási osztályban (163–164) az íráskép alapján abszolút

semmi különbséget nem lehet felfedezni a *soolane*, *vaene*, *vastastik-kune* szavak ragozása között.

A mondatnyi fejezetek, összefoglalások érthetőek, világosak, a példamondatok célszerűek, a ragozási táblázatok rendkívül fontosak és pontosak. Minthogy az észten nincsenek névelők, érdemes lett volna egy rövid összefoglaló fejezetet szentelni a határozottság és a határozatlanság kérdésének.

A könyv – helyesen – elejétől fogva törekszik az óra észt nyelvűségére. A szerzők igyekeznek a tanulókkal elsajátíttatni az észt nyelvtani terminusokat. A nyelvtani kifejezések észtül vannak megadva, mellettük zárójelben szerepel e kifejezések magyar megfelelője is. Az utóbbiakban nem mindig találták meg a szerzők a legszerencsésebb megoldást. Jobb lett volna:

(18) *A létige kijelentő mód jelen ideje pro A létige kijelentő módú, jelen idejű alakjai;*

(64) *nud-melléknévi igenév* helyett informatívabb értékű lett volna: *cselekvő befejezett melléknévi igenév;*

(81) ugyanígy *szenedő befejezett melléknévi igenevet* használni a *tud-melléknévi igenév* helyett;

(116) *v-melléknévi igenév* és *tav-melléknévi igenév* helyett pedig *cselekvő*, ill. *szenedő folyamatos melléknévi igenévről* írni.

Ha az észt nyelvtani terminusnak nincs pontos magyar megfelelője, mint például a kétféle főnévi igenév esetében, akkor is szerencsésebb lett volna *ma-képzős*, ill. *da-képzős infinitivusról* beszélni *pro ma-infinitivus* (25) és *da-infinitivus* (54);

(91) *a de-jeles többes szám pro a de-többes szám* stb.

(82) Hiányolom a *szenedő perfectumot* (passiivi indikatiivi perfekt) és magyarázatát, az olvasmányban (83–84) ui. vannak ilyenek, pl. *Plaan on tehtud*.

A példamondatok fordítása pontos, mindössze néhány stilisztikai kifogást említhetek:

(22) A magyar a válaszban nem használja a névmásokat, ezért legtöbb helyen legalább zárójelbe kellett volna tenni a magyar példamondatokban, pl. *Ki ő? (Ő) Jaan*.

(37) *Ara pane tähele!* Ne figyelj rá! helyett inkább *Ne törődj vele!*

(37) *Madis kis szobában ül*, helyesen *Madis egy/a kis szobában ül*. Ilyen helyzetben valamilyen névelő használata kötelező a magyarban.

(60) a 7. pont példamondatai a 4. pont után kívánkoztak volna.

(89) *Úsznak-e nyáron a tengerben...?* Inkább: *Fürödnek-e...* vagy *Szoktak-e fürödni...?*

4. A szójegyzék a könyvben szereplő szóanyagot tartalmazza. Nagyon hasznos, hogy a szerzők jelölték a mássalhangzók palatalizáltságát.

Néhány szó, ill. kifejezés viszont hiányzik:

(45) *me saame hästi läbi* jól kijövünk (egymással)? (94) *ta saab ka Kadriga väga hästi läbi* jól kijön/boldogul Kadrival is?

(58) *nagu ikka* mint mindig?

(84) *häälega* hanggal; utazással kapcsolatban: autóstoppal

(93) *nägemiseni* viszonthallásra is?

(101) *ärme* nincs a szójegyzékben, csak a példamondatokból derül ki, hogy jelentése azonos az *ärgem* alakkal (102)

A szójegyzékbe több személy- és helynevet kellett volna bevenni egyrészt a ragozásuk miatt, másrészt alkalom nyílt volna magyar megfelelőik megadására is.

5. Irodalom: Kalevi Wiik, a kiváló finn fonetikus sokat foglalkozott ész fonetikai és morfológiai kérdésekkel. Örömmel vettem volna, ha a szerzők legalább az irodalomjegyzékben figyelembe vették volna néhány munkáját.

6. A szövegszerkesztés áttekinthető, tetszetős. A technikai szerkesztő került az elválasztást, ezért a tördelés sok helyütt „foghíjas” a hosszú szavak miatt. – A nyomdai kivitel is jó. A szerzők alaposágát dicséri, hogy a könyvben alig találtam sajtóhibát. (Mindössze a 95. oldalon van öt sor kétszer.) Kár, hogy az árnyékolás alig-alig látszik a táblázatokban. – Az illusztrációk is jók, csak a 106. lapon nem derült ki számomra a rajzokból a *sale* és a *peenike* jelentéskülönbsége. A 13. leckében mindenképpen elkelt volna egy Tallinn óvárosi térkép, mert János anélkül bizony aligha találta volna meg a keresett helyet. – A táblázatok kitűnően szolgálják a bonyolult alak-tani rendszer áttekinthetőségét.

7. A felsorolt hiányok, kifogások, megjegyzések nem kisebbítik a könyv érényeit. Meggyőződésem, hogy a szerzők hasznosítják majd a következő kiadásban. Anu Kippasto és Nagy Judit hiánypótló, a szó szoros értelmében úttörő munkát végzett, hiszen didaktikusan

felépített észt nyelvkönyv magyarok számára eddig még nem készült. A könyv ötvözi a tankönyvektől megkívánt fokozatossági elvet és a rendszeres nyelvtani leírást. A szerzőket nyilván az a cél vezette, hogy ezt a könyvet a későbbiekben, a nyelv alapjainak elsajátítása után is lehessen használni, hiszen a mai gazdasági helyzetben haladó nyelvkönyv megjelentetésére egy ideig aligha lesz mód.

Örömmel vettem kézbe az észt nyelvkönyvet, és miután alaposan átnéztem, igen jó érzéssel, nagy megelegedéssel tettem le. Megvallom: őszintén irigylem most azokat, akik végre egy kitűnő könyvből tanulhatnak észtül, és tekinthetnek be általa kis rokon népünk példás kulturális örökségébe. Bárcsak az én kezembe adhattak volna tanárain ehhez fogható segédeszközt 35 évvel ezelőtt...

Keresztes László

**Báthory Ágnes–S. Varga Pál: Fonetikai gyakorlatok finneknek
– Unkarin kielen ääntämisharjoituksia
Jyväskylä–Debrecen, 1994.**

Ágnes Báthory ja Pál Varga ovat laatineet erityisesti suomalaisille tarkoitettun unkarin ääntämisharjoitusten kurssin. Se koostuu 67-sivuisesta kirjasesta ja viidestä äänikasetista. Vastaavanlaista kurssia ei aiemmin ole ollut käytettävissä. Sen pyrkimyksenä on ennen kaikkea opettaa yksityiskohtaisesti unkarin äänteet ja intonaatio korostamalla juuri niitä seikkoja, joiden tiedetään tuottavan vaikeuksia nimenomaan suomalaisille opiskelijoille. Kirjasessa ei kuitenkaan tyydytä harjoituttamaan pelkästään irrallisten sanojen ja lauseiden tuottamista, vaan kurssi sisältää myös runsaan määrän kielenkäyttötaitoja kehittäviä keskusteluharjoituksia. Kirjasen kaikki kymmenen kappaletta ovatkin kolmiosaisia: ne rakentuvat ääntämis-, sävelkulku- sekä ymmärtämis- ja keskusteluharjoituksista.

Se aineisto, jonka kanssa opiskelija joutuu tekemisiin, on laaja ja monipuolinen. Sana- ja lause-esimerkkien kerääminen ja lopullinen valitseminen ovat varmasti vaatineet paljon työtä. Omaleimaista on runsas runotekstien käyttö. Ideaa voi periaatteessa pitää hyvänä, sillä runojen sanaleikit soveltuvat mainiosti myös ääntämisen ja sävelkulun opettelemiseen. Lisäksi runot tuovat miellyttävää vaihtelua me-